ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 339.7
DOI: 10.31891/2307-5740-2018-262-5(1)-242-246

МОРГАЧОВ І. В.
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ФУНКЦІЯ СВІТОВИХ ГРОШЕЙ: ЗАГРОЗИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У роботі розглянуто перспективи та загрози можливої зміни структури валют в міжнародних розрахунках і резервах, що виконують функції світових грошей; умови виконання національною валютою такої функції. Уточнено причинно-наслідкові зв'язки в процесі становлення і формування валюти або інших активів, що виконують роль світових грошей. В якості основного чинника зростання попиту на валюту, що виконує функції світових грошей, визнано зростання рівня міжнародної торгівлі та товарообігу внаслідок глобалізації економіки. Такий чинник надає можливість емісії відповідної валюти в більших обсягах, ніж можливості країни-емітента щодо забезпечення національної валюти. Цей чинник також згладжує катастрофічні економічні наслідки при зміні питомої ваги валют, що використовуються в міжнародних розрахунках та формуванні золотовалютних резервів. ВВП країни визначено основним чинником (в порівнянні з обсягом золотовалютних резервів), що визначає питому вагу національної валюти цієї країни в міжнародних розрахунках.

Ключові слова: світові гроші, валюта, ВВП, золотовалютні резерви, девальвація, фінансовий ринок, міжнародний розподіл праці, міжнародна торгівля, глобалізація економіки, міжнародні розрахунки, світовий товарообіг, золото, криптовалюта.

MORHACHOV I.
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

FUNCTION OF WORLD MONEY: THREATS AND PERSPECTIVES

Prospects and threats of a possible change in the structure of currencies in international settlements and reserves serving as world money is considered in the article. The conditions of execution of the national currency function of world money was investigated. Cause-effect relationships in the process of formation of currency or other assets that play the role of world currency, clarified. The growth of the level of international trade and commodity circulation as a result of globalization of the economy was recognized as the main factor in the growth of the demand for currency, which serves as the world's money. This factor enables the issuance of the currency in question in larger volumes than the issuing country ability to provide the national currency. This factor also smoothes the catastrophic economic consequences of a change in the share of currencies used in international settlements (in formation of gold and foreign exchange reserves). The GDP of the country is determined by the main factor (in comparison with the volume of gold and foreign exchange reserves), which determines the specific weight of the national currency of this country in international settlements. In the short-term, the change leadership of the US dollar and the euro in international settlements and in gold and foreign exchange reserves of countries is unlikely, but such preconditions already exist. The trend of growth of demand in world money persists, absorbing unsecured US dollar emission, and in the long run may mitigate the negative economic effects of reducing the proportion of the US dollar in international settlements and gold and foreign exchange reserves of countries. This trend is due to the growth of world trade due to the improvement and development of transport infrastructure and production capacity.

Keywords: world currency, currency, GDP, gold and currency reserves, devaluation, financial market, international division of labor, international trade, globalization of the economy, international settlements, world commodity turnover, gold, crypto currency.

Вступ. В умовах глобалізації економіки світ все більше відчуває необхідність в високоліквідних активах, які би відігравали функцію світових грошей. Товарообіг між країнами кожного року зростає. Причини цього різноманітні: збільшення населення світу, зростання його рівня життя та виробничих потужностей тощо. Разом зі збільшенням світового товарообігу зростає потреба в грошах (або інших високоліквідних активах), які би використовувалися в розрахунках між країнами та окремими особами за експортно-імпортними операціями в міжнародній торгівлі товарами та послугами. До того ж, як правило такі світові гроші використовуються в багатьох країнах з економікою, що розвивається, в якості засобу збереження капіталу домогосподарствами, особливо в умовах великого рівня інфляції та швидкого знецінення національної валюти.

В теперішній час в основному роль світових грошей виконує долар США та євро, хоча колись – золото та срібло. Останнім часом виникає безліч питань обґрунтованості та суперечливості такого становища, що робить актуальним дослідження відповідних причинно-наслідкових зв'язків, на основі яких би можна було робити прогнози на майбутнє. Майбутній розвиток подій щодо лідерства валюти той чи іншої країни в якості світової валюти викликає зацікавленість багатьох економістів, оскільки не завжди долар США був відповідним лідером.

Для багатьох країн та окремих суб'єктів господарювання буде дуже болісним або катастрофічним стрімке знецінення певної валюти (як правило, дол. США або євро), в якій центральні банки зберігають

резерви, а інші суб'єкти господарювання (в тому числі домашні господарства) – свої заощадження. Тому можливість такого знецінення внаслідок зміни структури валют в міжнародних розрахунках та золотовалютних резервах країн має бути завчасно визначена та оцінена за наслідками.

Аналіз останніх досліджень за напрямом [1–5] дозволяє визнати наявність глибоких напрацювань тематики, разом з тим ще багато проблем світових грошей залишаються відкритими. Наприклад, в роботі [4] розглянуто можливість суттєвого знецінення як долара США так і євро, що містить загрозу для національного господарства, оскільки значна вага заощаджень домашніх господарств в Україні зберігається в цих валютах. В результаті запропоновано використання двовалютної системи, де емісія другої валюти також має здійснюватися Національним (Центральним) банком країни, і така валюта в ній має виконувати роль засобу збереження заощаджень замість євро та дол. США.

Враховуючи проведені дослідження за напрямом можливість знецінення долара США та (або) євро внаслідок зміни структури валют в міжнародних розрахунках та золотовалютних резервах країн потребує подальшого уточнення та оцінки за наслідками.

Метою досліджень є уточнення причинно-наслідкових зв'язків в процесі становлення і формування валюти або інших активів, що виконують роль світової валюти, та визначення можливості зміни структури валют в міжнародних розрахунках та золотовалютних резервах країн.

Результати. При незмінності звичайних умов стрімке знецінення долара США та євро може відбутися внаслідок виходу на світову арену альтернативної валюти (або активу), яка(який) стане виконувати функцію світових грошей. При цьому вивільниться з обігу суттєвий обсяг доларів США та євро, що спричинить їх стрімкий вартісний обвал на світовому фінансовому ринку.

Мова про світову (одна або декілька) валюту може йти в умовах глобалізації економік. Коли йдуть масштабні війні (наприклад світові), здійснюються торгівельні блокади – в міжнародній торгівлі, як правило, для розрахунків використовується або золото (наприклад, в умовах війни), або валюта країни лідера певного угруповання країн, які є союзниками в світовому конфлікті. На щастя, в теперішній час, якщо війни і відбуваються, вони носять дуже локальний і обмежений характер. Це ж стосується і торгівельних блокад. Натомість транспортна та банківська (платіжна) інфраструктура в світі інтенсивно розвиваються, що значно збільшило можливості руху товарів між країнами. Зростають потужності виробництва. В таких умовах потрібна валюта, яка би виконувала функцію світових грошей. До того ж, обсяг (маса) такої валюти має зростати одночасно з інтенсифікацію товарообігу.

Спробуємо визначити, чому саме національна валюта США після 1945 року стала виконувати функцію світових грошей. В цей період в Європі та в цілому в світі бар'єрів просування товарів, які утворилися внаслідок Другої Світової Війни вже не існувало. Однак транспортна інфраструктура ще не була такою розвинутою, як сьогодні. Це був початковий період саме для долару США, коли він крок за кроком ставав світовою валютою.

Згідно з класичними уявленнями обсяг валюти в країні має відповідати або її золотовалютним резервам та (або) ВВП цієї країни. На той час економіка США характеризувалась лідерством за показником ВВП та золотовалютного резерву, тому в порівнянні з іншими країнами, які потенційно могли представити свою національну валюту на роль світових грошей (наприклад, Великобританія або Швейцарія), країна мала максимальний обсяг забезпечених грошей в обігу. До того ж, валюта характеризувалася відносною стійкістю (відносно низьким рівнем інфляції). За таких умов світовий ринок розпочав використовувати долари США в якості світових грошей. Цьому сприяло поступове зростання політичної та військової ваги країни та технічні труднощі проведення розрахунків у золоті. Згодом обсяг доларів США відірвався від ВВП країни та її золотовалютних резервів. Однак зростання світового товарообігу поглинуло ці незабезпечені гроші, що майже не вплинуло на їх вартість: світу потрібна була універсальна валюта для розрахунків між країнами і він її отримав.

Зростання світового товарообігу, що призводить до збільшення попиту на валюту, яка виконує функцію світових грошей, в майбутньому може послабити удар (зменшити рівень економічних втрат) при знеціненні певної валюти за умов зміни лідерства валют; і зробити такий перехід менш болючим та поступовим.

Узагальнимо умови переходу національної валюти у світову:

1) такий перехід відбувається поступово;

2) економічні умови – країна має мати великий обсяг чимось забезпечених грошей:

- має бути в числі лідерів за ВВП;
- не зайвим є значний обсяг золотовалютних резервів країни;
- економіка країни має бути в гармонії зі світовою економікою (тобто виключається блокада, «залізні завіси» тощо);
- фінансова політика держави має бути спрямована на підтримку стабільності національної валюти: умисна девальвація навіть за умов лідерства країни за ВВП виводить національну валюту за межі «гарних» грошей;

3) політичні умови: країна має мати значну політичну вагу та військовий потенціал, які, як правило, використовуються для захисту економічних інтересів.

Розгляд наведених умов набирає зростаючої актуальності в сучасних обставинах, коли все частіше виникають ідеї заміни долара США чимось іншим в міжнародній торгівлі. Багато фахівців в інших країнах

поступово стали розуміти, що загальний обсяг доларів США зростає більш високими темпами ніж темпи росту ВВП країни. В такому випадку використання цієї валюти в якості резервної та як засобу збереження накопичень є безкоштовним кредитом економіці США за рахунок тих країн, де використовується така валюта.

Збільшення загальної маси доларів США в обороті більш високими темпами в порівнянні з темпами росту відповідного ВВП, в тому числі, стало наслідком зростання попиту світової економіки в грошах, які би виконували функції світових. Наприклад, за даними [8] ще у 2013 році маса доларів США в обігу становила 1,15 трильйона (при ВВП 16,69 трильйона), а темп росту попиту на готівкові долари США становив близько 10 % на рік.

З 2002 року в обіг увійшло євро в якості єдиної валюти 19-ти європейських країн. Відповідна валюта суттєво потіснила долар США в світовій економіці. За даними агентства Bloomberg в період 2013–2014 років питома вага євро в міжбанківському обігу в системі SWIFT становила 32 %, долара США – 42 %, юаня – 1,47 %. В 2013 році в готівковому обігу знаходилося 951 млрд євро (при ВВП країн єврозони 17,335 трильйона дол. США) [9]. Порівнюючи обсяг цих валют в обігу і відповідні ВВП стає очевидним, що після 2013 року у євро був потенціал для збільшення своє ваги у світовій економіці.

Здавалося б, введення в дію євро може завдати долару США суттєвого економічного «удару». Однак катастрофічних наслідків не відбулося: долар залишився в міжнародних розрахунках поступово втративши частину своєї вартості.

З огляду на наведене стає очевидним, що світова економіка має попит на гроші (активи), які б виконували функцію світових. Це надає короткострокові можливості для певної країни емісії національної валюти в темпах, що перевищують темпи зростання її ВВП. Світовий ринок робить вибір національної валюти на роль світової за показником ВВП її країни. Однак в довгостроковій перспективі виникають протиріччя, що призводять до появи альтернативних валют, які починають виконувати функції світових грошей.

Розглянемо рейтинг країн за обсягами ВВП та золотовалютних резервів (міжнародних) у 2017 році. За даними Міжнародного валютного фонду [6] рейтинг країн за обсягом ВВП у 2017 році наведено в табл. 1. За даними Міжнародного валютного фонду [7] рейтинг країн за обсягом міжнародних резервів у 2017 році наведено в табл. 2.

Таблиця 1

Рейтинг країн за ВВП у 2017 р.

Місце	Країна	$ млрд
1	США	19284,99
2	Китай	12263,43
3	Країни, що входять до зони євро	11536,17
4	Японія	4513,75
5	Великобританія	2885,48
6	Індія	2487,94
7	Бразилія	1556,44
8	Канада	1530,70
9	Південна Корея	1379,32
10	Росія	1267.55
…..		
62	Україна	93.55

Таблиця 2

Рейтинг країн за обсягом міжнародних резервів у 2017 році

Рейтинг	Країна	Резерв, млн долл. США
1	КНР	3344716
2	Японія	1318333
3	Швейцарія	765050
4	Країни, що входять до зони євро	692331
5	Саудівська Аравія	514083
6	Тайвань, провінція Китаю	433434
7	Гонконг (КНР)	430952
8	Росія	405129
….		
21	США	118638
….		
62	Україна	17283

Розгляд наведених таблиць дозволяє зробити висновок, що обсяг золотовалютних резервів країни не є основним чинником використання її національної валюти в ролі світових грошей. До того ж, в порівнянні з 2013 роком у 2017 році все більше стає очевидним висновок щодо можливості виходу національної валюти КНР на світову арену в якості світових грошей. До сих пір важливим недоліком юаня (національної валюти КНР) була умисна девальвація цієї валюти.

Вже не одне десятиріччя Китай був відомим в міжнародному розподілі праці як країна-виробник дешевих промислових товарів але не завжди якісних. Важливим чинником такої дешевизни була праця. Однак з часом праця в Китаї ставала все дорожчою і Центральний банк КНР не рідко умисно девальвував юань для покращення конкурентоспроможності національної промисловості на міжнародному ринку. В таких умовах юань звичайно не використовували як в якості резервної валюти, так і в якості засобу збереження заощаджень. За умови зміни фінансової політики Центрального банку КНР в напряму припинення умисної девальвації національної валюти і підтримки її на стабільному рівні при мінімальній інфляції юань має перспективи зайняти 10–30 % в міжнародних розрахунках і потіснити як долар США, так і євро.

Побоювання економістів щодо стрімкого виведення долару США із світової торгівлі та, відповідно, знецінення тієї маси відповідної валюти, що не забезпечена ВВП та золотовалютними резервами країни слід визначити як ті, що мають досить низьку вірогідність. По-перше, долар США вже займає лише частку у світовій торгівлі (35–45 %); по-друге, поки що не існує значно кращої альтернативи, в той час, як у світі попит на валюту, що може використовуватися в якості світових грошей, зростає кожного року. Навіть, якщо Китай припинить політику умисної девальвації юаня і останній займе 10–30 % у міжнародних розрахунках, долар США при цьому буде займати близько 30 %.

На основі викладеного, спробуємо приблизно спрогнозувати частки національних валют, які будуть використовуватися в майбутніх міжнародних розрахунках: долл. США – 35 %, євро – 30 %, юань – 25 %. Зниження частки долара США хоч і призведе до зменшення вартості цієї валюти, однак воно буде поступовим і не катастрофічним. Такі прогнози можна зробити в умовах, коли інші вагомі чинники в цілому залишаться не змінними. До того ж, такий прогноз є самим песимістичним для валюти США.

Уточнимо припущення, що закладені в основу відповідного прогнозу. З переліку країн: США, зони євро та КНР – саме Китай має більші підстави для подальшого зростання ВВП. Будівництво транспортної інфраструктури на Далекому Сході дозволить КНР покращити доступ до відносно дешевих сировинних ресурсів Росії, а поступове підвищення якості китайських товарів дозволить Центральному банку КНР виключити практику умисної девальвації юаня. До того ж, Китай вже сьогодні займає друге місце за ВВП та перше за золотовалютними резервами. Для реалізації прогнозу мають відбутися наведені зміни, які є суттєвими і вимагають не одного року зусиль. До речі і сам Китай зацікавлений у міцності долара США, оскільки в доларах США КНР зберігає значну частку своїх золотовалютних резервів та експортує на американський континент значну частку своїх товарів.

Теоретично в майбутньому може також появитися інша альтернативна валюта (актив), що може виконувати функцію світових грошей. Ми не розглядаємо таку можливість щодо криптовалюти, оскільки у неї багато недоліків (нестабільність, тіньова сутність, невизнаність, незабезпеченість тощо). Річ може йти про переведення активів, що колись використовувалися в якості світових грошей (золото та срібло), в зручну для розрахунків форму. Такою формою є електронна. Якщо в електронну форму «переведено» паперові гроші, то теоретично (і практично) є можливість переведення золота та (або) срібла в електронну форму. Економічні можливості забезпечення введення в обіг золота та (або) срібла в електронному вигляді мають КНР та Росія. Однак на сьогодні така перспектива є ще дуже далекою.

Отже прихильникам долара США слід скоріше побоюватися нестандартних і важко прогнозованих змін, що можуть відбутися з економікою цієї країни. Джерела або причини таких катастрофічних змін, що можуть призвести до кризових явищ, знаходяться безпосередньо в США. Наприклад, до 2018 року мало хто розглядав можливість введення США санкцій проти Канади і країн Євросоюзу та аналогічну реакцію останніх. Економічна політика цієї держави все менше стає прогнозованою та стабільною, що містить певні ризики і для долара США в якості світових грошей. Для підтримки власних товарів на зовнішньому ринку США також може спокуситися умисно девальвувати національну валюти, що стане катастрофічним для виконання доларом функції світових грошей. Це малоймовірно, однак в умовах важкої прогнозованості та хаотичності економічної стратегії керівництва країни не виключено.

Висновки. В короткостроковій перспективі зміна лідерства (а, відповідно, і суттєвого знецінення) долара США та євро в міжнародних розрахунках та золотовалютних резервах країн є малоймовірною, однак такі передумови вже існують. Перспективи виходу на світову арену в якості світових грошей в найближчій перспективі є у юаня КНР та золота та (або) срібла в електронному вигляді. Ці активи лише займуть певну частку (10–25 %) в міжнародних розрахунках і цілком не витіснять існуючі сьогодні валюти-лідери. При цьому ВВП країни визначено в якості основного чинника виконання національною валютою функції світових грошей.

Важливим чинником виведення і утримання національної валюти в ролі світової валюти є підтримка її стабільності. Умисна девальвація навіть при значному обсязі ВВП країни покладе кінець

розмовам щодо ролі світових грошей.

Тенденція зростання попиту на світові гроші зберігається, що поглинає незабезпечену емісію долара США, та в перспективі може згладити негативні економічні наслідки зменшення питомої ваги долара США в міжнародних розрахунках і золотовалютних резервах країн. Така тенденція зумовлена зростанням світового товарообігу внаслідок покращення і розвитку транспортної інфраструктури та виробничих потужностей.

В короткостроковій перспективі національна валюта однієї країни може виконувати роль світових грошей. Однак в довгостроковій – з'являються об'єктивні протиріччя, що призводять до диверсифікації світових грошей, особливо в умовах незначної різниці між ВВП країн.

Перспективою подальших досліджень за напрямом є уточнення стратегії формування національної інфраструктури в умовах можливої зміни структури валют в міжнародних розрахунках та золотовалютних резервах.

Література

1. Бондарь Д. О. Функциональный подход к сущности мировых денег / Д. О. Бондарь // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. – 2014. – Вип. 31. – С. 284–294.

2. Козюк В. В. Інтернаціоналізація юаня: проблема стратегії односторонніх вигід та її глобальні ризики / В. В. Козюк // Фінанси України. – 2015. – № 3. – С. 59–75.

3. Козюк В. В. Життєвий цикл резервних валют / В. В. Козюк // Вісник НБУ. – 2013. – № 7. – С. 44–52.

4. Моргачов І.В. Передумови створення двовалютної грошової системи / І.В. Моргачов // Вісник Хмельницького національного університету. – 2018. – № 1. – С. 131–134.

5. Смыслов Д. В. Международная валютная система: тенденции эволюции / Д. В. Смыслов // Деньги и кредит. – 2013. – №10. – С. 46–58.

6. Рейтинг країн за ВВП у 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://belretail.by/news/reyting-stran-po-vvp-v-godu-belarus-stabilno-na-m-meste

7. Рейтинг країн за обсягом міжнародних резервів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD_%D0%BF%D0%BE_%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%8B%D0%BC_%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%B0%D0%BC

8. ФРС США: Количество наличных долларов продолжит расти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://1prime.ru/Interview/20131008/767738441.html

9. Евро [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%B2%D1%80%D0%BE

References

1. Bondar D. O. Funktsyonalnyi podkhod k sushchnosty myrovykh deneh / D. O. Bondar // Formuvannia rynkovoi ekonomiky : zb. nauk. pr. – 2014. – Vyp. 31. – S. 284–294.

2. Koziuk V. V. Internatsionalizatsiia yuania: problema stratehii odnostoronnikh vyhid ta yii hlobalni ryzyky / V. V. Koziuk // Finansy Ukrainy. – 2015. – № 3. – S. 59–75.

3. Koziuk V. V. Zhyttievyi tsykl rezervnykh valiut / V. V. Koziuk // Visnyk NBU. – 2013. – № 7. – S. 44–52.

4. Morhachov I.V. Peredumovy stvorennia dvovaliutnoi hroshovoi systemy / I.V. Morhachov // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. – 2018. – № 1. – S. 131–134.

5. Smyslov D. V. Mezhdunarodnaia valiutnaia systema: tendentsyy evoliutsyy / D. V. Smyslov // Denhy y kredyt. – 2013. – №10. – S. 46–58.

6. Reitynh krain za VVP u 2017 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://belretail.by/news/reyting-stran-po-vvp-v-godu-belarus-stabilno-na-m-meste

7. Reitynh krain za obsiahom mizhnarodnykh rezerviv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD_%D0%BF%D0%BE_%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%8B%D0%BC_%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%B0%D0%BC

8. FRS SShA: Kolychestvo nalychnykh dollarov prodolzhyt rasty [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://1prime.ru/Interview/20131008/767738441.html

9. Evro [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%B2%D1%80%D0%BE

Рецензія/Peerreview : 17.09.2018 Надрукована/Printed : 30.10.2018
Рецензент: д. е. н., проф. Овчаренко Є.І.